

В. О. Садівничий,
канд. наук із соц. комунік.

УДК 007: 304: 659.3: 303.71

Соціокомунікативні параметри медичної преси підросійської України (середина XIX – початок XX ст.)

Аналізуються спеціалізовані медичні періодичні, продовжувані та серіальні видання. Протягом 1860–1919 рр. у дев'яти губерніях України їх видавалося понад 180 назв. У ролі видавців, засновників та редакторів виступили більш ніж 170 осіб: науковці, викладачі, громадські діячі, очільники медичних служб, лікарі-практики. У процесі роботи виокремлено основні фактори виникнення цих видань: збільшення кількості агентів наукової і практичної діяльності, які знали про необхідність поширення медичних теорій та отримання відомостей від інших, наявність творчих сил, які розуміли значення друкованого слова, комунікації у розвитку медицини. Показано, що авторами матеріалів переважно виступали викладачі медичних факультетів, провідні науковці, лікарі-практики. Аудиторія таких медіа виступала споживачем інформації, а також брала участь у її виробництві. Визначальними соціокомунікативними параметрами спеціалізованих медичних видань названо: 1) засновників–редакторів–видавців, 2) авторів, 3) читачів.

Ключові слова: параметр, видавець, редактор, автор, читач, соціальна комунікація.

Вступ. У науці склалася ціла низка параметрів, що диктують різні підходи до соціальної комунікації, дають можливість аналізувати це явище з різних точок зору. Якщо за основу у понятті «комунікація» візьмемо «процес розуміння та передачі взаємоприйнятого значення» [1, с. 14], то суттєвої вагомості у передачі знань у соціумі набуває розуміння джерела і розуміння аудиторії, для якої продукуються нові знання.

Про те, що промова «складається з трьох елементів: із самого оратора, із предмета, про який він говорить, і з особи, до якої він звертається» [2, с. 24], у своїй «Риторичі», описуючи комунікативний процес, акцентував ще Аристотель. У процесі аналізу типоформувальних ознак газетно-журнальних видань О. Акопов, А. Бочаров, С. Виноградова, Г. Мельник, Є. Мордовська, Ю. Рахманова, Л. Реснянська, інші автори до головних зараховують видавця та читацьку аудиторію. Група теоретиків комунікації найбільш суттєвими елементами масового комунікування називають адресанта – повідомлення (текст) – канал передачі – адресата. Характеризуючи акт комунікації як ознаку належності до соціального організму, С. Квіт атестує її як «надсилання через отримання» [3, с. 9]. Без взаємодії з іншими людьми, як істота соціальна, обходитися не може, зауважував М. Хайдеггер. Для визначення цього вчений використовував вислів «слухання один одного», розуміючи, що специфіка комунікативних процесів полягає в артикуляції «розуміючого буття один з одним», співналаштування, зрозумілості події [4, с. 163]. Серед значної кількості основних підходів до розуміння сутності соціальної комунікації як публічного спілкування в сучасній науці комунікація розглядається і як акт відправлення інформації

від мозку однієї людини до мозку іншої (П. Сміт, К. Беррі, А. Пулфорд).

У наведених підходах до розуміння соціокомунікаційних процесів і до розв'язання їх завдань головними вбачаються фізичні суб'єкти, які виступають адресатом і адресантом, видавцем і читачем, оратором і сприймачем інформації. Тож головним соціокомунікативним параметром ми визначаємо «живий ланцюг», тобто людей, які беруть участь у виробництві та споживанні інформації, що розповсюджувалася у відкритих друкованих джерелах, а саме: засновник/редактор/видавець–автор–читач. У розгляді особливостей цього параметра в соціокомунікативному процесі, у вивченні виникнення та формування, специфіки функціонування, редакторського складу, тематики і проблематики галузевої медичної періодики, а також аналізі наукових праць дослідників, які зверталися до означеної теми, і полягає мета нашої роботи.

Для досягнення мети ставилися і виконувалися такі завдання:

- виокремити основні фактори виникнення спеціалізованих медичних видань;
- охарактеризувати групи засновників–редакторів–видавців, авторів, читачів;
- проаналізувати роль агентів наукової і практичної медицини у виникненні преси та формуванні її проблемно-тематичного аспекту.

Комплексних досліджень, присвячених соціокомунікативним параметрам спеціалізованих медичних газетно-журнальних видань підросійської України середини XIX – перших десятиліть XX ст., місцю та ролі цієї періодики в становленні й розвитку вітчизняного інформаційного простору, нами не виявлено. Із тих чи тих позицій до цих питань звертались у своїх

працях журналістикознавці, краєзнавці, історики, медики, соціологи, краєзнавці. Теоретико-методологічні засади нашого ж дослідження базуються на роботах із журналістикознавства, філософії, соціолінгвістики, наукознавства, історії науки, теоретичних аспектів соціальних комунікацій і проблем функціонування засобів масової комунікації таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: О. Адаменко, Т. Адам'янець, О. Акопов, Н. Артамонова, С. Багдасар'ян, Г. Бакулев, Ф. Балль, З. Бауман, В. Березін, Е. Берн, М. Боніц, Р. Гіляревський, Т. Дрідзе, Н. Зелінська, В. Іванов, Г. Інніс, С. Квіт, О. Коновець, С. Корконосенко, Дж. Р. Коул, Р. Лассуелл, І. Лубкович, Н. Луман, М. Маклюен, І. Михайлин, А. Мовсесян, В. Різун, Н. Сидоренко, Л. Хавкіна, Ю. Шерковін, В. Шрамм, Н. Шумарова, М. Яцимірська та ін.

Аналіз різних соціокомунікативних параметрів засвідчує, що в цьому розрізі медична преса до цього часу не була спеціальним об'єктом вивчення, що й визначає актуальність пропонованого дослідження.

Методи дослідження. Під час вивчення спеціалізованої періодики у розрізі визначеної мети й поставлених завдань більш доступним був порівняльно-історичний метод, що передбачає вивчення розвитку об'єктів дослідження в хронологічній послідовності. Типологічним методом аналізу вдалося детальніше дослідити певний історичний контекст, у якому на той час виходили видання. Серед типових особливостей досліджень доцільно відзначити широке використання краєзнавчого матеріалу, орієнтацію на потреби практики за деякої суб'єктивності в описі подій та відсутності чіткої структури стосовно оформлення робіт. Також використовувалися такі загальнонаукові методи: логічне узагальнення, індукція й дедукція, порівняльний і системний аналіз, контент-аналіз і його модифікації.

Результати й обговорення. У період до 1919 р., коли більшовики зруйнували всю систему соціальної комунікації, у дев'яти губерніях України (Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Таврійська, Харківська, Херсонська, Чернігівська) видавалися, за нашими підрахунками, понад 180 спеціалізованих медичних періодичних, продовжуваних і серіальних видань. Переважна більшість із них – журнального типу. У Києві впродовж аналізованого періоду виходили друком 54 видання, в Одесі – 36, у Харкові – 35. Загалом така преса зафіксована у 22 містах і містечках. Окрім уже названих, це: Катеринослав – 12, Сімферополь – 10, Житомир і Полтава – по 6, Кам'янець-Подільський, Херсон і Ялта – по 5, Чернігів – 4, Балаклава, Єлисаветград, Керч, Кременчук, Миргород, Севастополь, Слов'янськ, Феодосія і Хорол – по 1 та ін.

Виникненню цих видань сприяли чимало чинників: зростання виробничих сил і погли-

блення капіталістичних відносин; розвиток видавничої галузі; трансформування законодавчої бази; наукові відкриття XVIII–XIX ст., що створювали фундамент медико-біологічних знань, сприяли їх розвитку та клінічному застосуванню; зростання інформатизації суспільства тощо. Однак визначальним фактором стало збільшення кількості агентів наукової і практичної діяльності, які розуміли необхідність поширення медичних теорій та отримання відомостей від інших. Тому знаходилися люди, які розуміли значення друкованого слова, значення комунікації у розвитку медицини і як науки, і як практичної галузі.

У ролі видавців, засновників та редакторів виступили, за нашими підрахунками, понад 170 осіб. Серед них – доктори наук і професори, завідувачі медичних кафедр і голови різноманітних товариств медико-біологічного та ветеринарного спрямування, керівники відділів земств і очільники медичних служб міст, фармацевти і лікарі-практики.

Найвизначнішою постаттю (зважаючи на звання та внесок у науку), безперечно, є Ілля Мечников (1845–1916) – один із основоположників еволюційної ембріології, імунології та мікробіології, розробник теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів та фагоцитарної теорії імунітету, восьмий лауреат Нобелівської премії з фізіології і медицини (1908 р.) «на знак визнання <...> роботи щодо імунітету» [5], автор понад 300 розлогих наукових статей. У 1888 р. Ілля Мечников виступив редактором першого випуску «Трудов Одесской бактериологической станции» (Одеса, 1888). Нині видання зберігається в Російській національній бібліотеці й вважається бібліографічною рідкістю. У «Трудах...» надруковані такі наукові статті та доповіді: «Про запобіжні щеплення сибірської виразки», «Про сибірські вакцини», «Про винищення ховрахів бактеріями курячої сліпоти» та «Про деякі заразні хвороби Одеського пташиного ринку» М. Гамалії; «Протокол засідання Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії» та ін. Сам Ілля Мечников виступив із листом «До голови Херсонської Губернської управи», в якому науково проаналізував проведені дослідження зі щеплення розробленими в Одесі вакцинами проти сибірки. Як автор учений друкувався у «Протоколах Общества одесских врачей», «Ветеринарном вестнике» та інших спеціалізованих виданнях. Зокрема, його статтю «Нарис сучасних напрямів у терапії інфекційних хвороб» у першому номері відкривалася «Южнорусская медицинская газета» – щотижневий журнал Товариства одеських лікарів. У матеріалі описувалися новітні методи лікування заразних хвороб.

Другий том «Трудов Одесской бактериологической станции» редагував учень Іллі Мечникова, мікробіолог і епідеміолог, почесний академік

Академії наук СРСР, заслужений діяч науки, відомий значним теоретичним і практичним внеском у вирішення проблем імунітету, розробку вчення про дезінфекцію та системи її практичних заходів, Микола Гамалія (1859–1949). Автор понад 300 наукових робіт, значна частина яких присвячена проблематиці сказу і холери. У 1888 р. Микола Гамалія відкрив холероподібний пташиний вібрион (мечниковський вібрион) – збудник холероподібного захворювання птахів – і представив протихолерну вакцину. Це й було описано в другому томі «Трудов...».

Серед учених-мікробіологів, імунологів і фізіологів європейського рівня, які видавали та редагували спеціалізовані медичні видання, – також Стапан Коршун, Віктор Недригайлов, Олександр Дедюлін, Василь Данилевський, Володимир Високович, Павло Лашенков, Йосип Мочутковський та ін.

Найбільшу групу з-поміж тих, хто розумів значущість друкованого слова для розвитку галузі, складали лікарі, які займалися наукою і вели широку медичну практику: психіатри Павло Ковалевський та Іван Сікорський, офтальмологи Андрій Ходін і Сергій Головін, терапевти Абрам Гринфельд і Олександр Кузнецов, гінеколог Петро Амброжевич, венеролог Іван Зеленев, рентгенолог Олександр Зоненштраль, бальнеологи Михайло Шляпошников, Іван Оболенський, Сергій Попов, ветеринари Павло Гордєєв і Микола Рязанцев та ін.

Також значний внесок у розвиток аналізованої преси, у розвиток вітчизняної журналістики і соціальної комунікації зробили фізіолог, основоположник школи київських анатомів, професор Олександр Вальтер; видавці Павло Альберт Брейтигам, Хайкель Бердичевський і Григорій Коваленко; гомеопат, міський голова Хорола Євграф Дюков; доктор медицини, літератор, земський діяч Євген Святловський; вчений у галузі гігієни утримання тварин Антон Скороходько; лікар і політичний діяч Іван Луценко; громадський діяч, лікар-гістолог, професор, організатор медичної секції Українського наукового товариства (УНТ) у Києві, перший голова Всеукраїнської спілки лікарів Олександр Черняхівський; доктор медицини, лікар-хірург, генерал-хорунжий санітарної служби, один із організаторів і голова медичної секції УНТ у Києві Мартирій Галин; діяч земської медицини, санітарний лікар, епідеміолог і гігієніст, організатор охорони здоров'я, дійсний член ВУАН та АН УРСР Овксентій Корчак Чепурківський; терапевт і епідеміолог, видавець, дипломат, заступник голови Всеукраїнської спілки українських лікарів, директор Департаменту охорони здоров'я УНР Євмен Лукасевич та ін.

Часом зародження спеціалізованої медичної періодики вважаємо 14 січня (за старим стилем) 1860 р., коли в Києві з'явилося перше число щотижневої газети «Современная медицина»

(1860–1880). Спершу статус видання визначався як «щотижнева газета», а з 1864 р. – як «щотижнева газета для лікарів». Засновник, редактор і видавець – професор університету св. Володимира Олександр Вальтер. Видання сповідувало фізіологічний напрям у медицині, згідно з яким організм – це єдине ціле, а нервова система відіграє провідну роль у його життєдіяльності, забезпеченні зв'язку організму з навколишнім середовищем. Превалювали матеріали медичної тематики, однак часто друкувалися і тексти загального спрямування. Газета мала такі рубрики: «Вчені товариства», «Новини»/«Новини і вісті», «Учені новини», «Програми», «Нові книги», «Фейлетон», «Суміш», «Оголошення», «Літературний лист» та ін.

Через два роки, у 1863-му, вийшли друком «Протоколи засідань Харківського медичного общества» і «Протоколи засідань Общества Киевских врачей». Ці часописи вже характеризуються як наукові продовжувані спеціалізовані медичні видання. У них переважав науковий аспект: оригінальні статті теоретично-практичного характеру з усіх галузей медицини; нові методи діагностики та лікування; питання щеплень і методів боротьби з інфекційними хворобами; дослідження з експериментальної фізіології, патології та епізоотології; лабораторні вивчення; приклади з практики тощо.

Важливою типологічною ознакою є те, що переважно засновниками «Протоколов...» виступали наукові медичні товариства (НМТ). На кінець 1860-х рр. в тодішній Росії, як зазначає І. Нейдінг, «числилось 27 медичних товариств, а на початок 1880-х – 40... До 1896 р. їх стало більше 120 і в їхній роботі брало участь більше половини всіх лікарів Російської Імперії» [6]. На терені підросійської України першим утворено Товариство київських лікарів (1840). З часом професійні організації з'явилися у Харкові, Одесі, Єлисаветграді, Чернігові, Житомирі та інших містах.

Окрім розвитку медичного напрямку, очільники та провідні члени НМТ розуміли важливість інформації для розвитку медицини як науки і як прикладної галузі. Найкраще ж могли розкривати особливості розвитку наукової думки та демонструвати набутий практичний досвід наукові та науково-практичні медичні періодичні й продовжувані видання.

Вивчивши картотеки бібліотек, низку наукових і бібліографічних джерел та покажчиків, можемо припустити, що в означений період у підросійській Україні виходило друком 41 періодичне та продовжуване видання, засноване НМТ. Із них українською мовою – 4. Географія: 19 – у Києві, 9 – у Харкові, 6 – в Одесі, 2 – в Сімферополі, по одному – в Єлисаветграді, Житомирі, Катеринославі, Феодосії, Чернігові. За видами: продовжувані видання («Протоколи...», «Труди...», «Записки...») – 33, періодичні – 8, із яких 1 газета («Южнорусская медицинская га-

зета») і 7 журналів («Вегетарианский вестник», «Вістник Всеукраїнської Спільки лікарських помішників, помішниць і акушерок», «Згода», «Журнал медицины и гигиены», «Киевский врачебный вестник» «Українські медичні вісти», «Харьковский медицинский журнал»).

Головними центрами появи спеціалізованої медичної преси ставали передовсім міста, де при університетах діяли медичні факультети: Київ, Харків, Одеса. Найактивнішим у видавничій діяльності був медичний факультет Харківського університету, при якому виходили друком шість видань, при Київському та Одеському – по 3. «Труды...» й «Протоколы...» товариств, що існували при цих навчальних структурах, та «Записки...» ми зараховуємо до наукових. На їх сторінках праці з медико-біологічної сфери, генетики, різних галузей медицини та фізіології надрукували, зокрема, Е. Адамюк, І. Атласов, П. Барабашов, Я. Бардах, М. Бекетов, В. Бехтерев, Я. Боткін, Ч. Бялобржеський, В. ВойноЯсенецький, Е. Вольфринг, Ф. Герман, В. Грубе, Л. Гіршман, П. Емінет, М. Кащенко, С. Корсаков, М. Кульчицький, Ф. Меркуров, М. Мухін, А. Нюрнберг, І. Оболенський, Г. Рейн, Г. Риндовський, В. Сербський, Б. Страдомський, І. Троїцький, Л. Ценковський, Є. Черняхівський, Я. Чигиринець, А. Чириков, І. Чуевський, Т. Юдін, А. Якобій, Е. Colardeau, Leblanc, Gibier, Pasteur, Kaufmann та багато інших науковців і практиків.

Автори спеціалізованих медичних видань подавали не тільки наукову інформацію, ділилися новими відкриттями в медико-біологічній сфері, обговорювали принципи діагностування хвороб та лікування, а й торкалися культурологічних, громадянських та низки важливих суспільних тем.

Приміром, професор О. Вальтер у першому номері «Современной медицины» зазначав: «За допомогою гласності й безкорисного друкованого слова відшуковуються шляхи для покращення нашого побуту; піднімаються питання, які підтримує вся освічена публіка; в усіх сферах державного побуту й адміністрування помітне прагнення до реформ шляхом критики, логіки та публічності. Чується загальний голос про освічення мас і про участь їх у русі європейської ідеї... Хіба це не час відродження!.. Але це відродження повинне розпочатись із гласності... Під впливом цієї думки склався план видання газети «Современная медицина». Безпосереднім зразком для неї не могла слугувати жодна з відомих європейських медичних газет... «Совр. мед.» повинна була обрати дещо винятковий напрям, вона повинна була примкнути до якоїсь школи. Вона обрала девізом своїм школу фізіологічну, як тому, що положення цієї школи вона вважає найвірнішими й такими, що можуть мати величезне майбутнє, так і тому, що зі вчення цієї школи найкраще випливають ті погляди,

які «С. М.» має намір захищати щодо влаштування нашого медичного побуту» [7, с. 1]. А в другому числі автор розвинув тему гласності в медичній періодиці. Назвавши те, чому може сприяти гласність («забезпечення прав кожного і суспільства в цілому»), О. Вальтер звертав увагу читачів: «Лікарське співтовариство має право вимагати від гласності захисту ще двох скарбів: захист сучасної науки й захист честі співтовариства» [8, с. 17].

А ось видатний невропатолог, психіатр і психолог, морфолог і фізіолог нервової системи В. Бехтерев зауважував: «Громадянська і політична свобода особистості – це водночас наріжний камінь і основна умова життєздатності сучасної держави. Головна умова для культурного життя народу, це його свобода розумова, економічна й політична; тільки за цих умов народ може розвивати свої сили і свій національний геній» [9]. Саме на сторінках медичного видання як доповідь на з'їзді уперше надруковано популярну працю вченого «Особистість та умови її розвитку і здоров'я».

Свого часу Дж. Лалл зауважив, що «аудиторію не можна обґрунтовано розглядати лише як жертву медіавпливу» [10, с. 94]. Це абсолютно можемо відповідає характеристиці ще одного параметра соціокомунікативного процесу – споживачі спеціалізованих медичних медіа кінця XIX – початку XX ст. Для аналізованих видань при вибудовуванні інформаційної вертикалі головною є диференціація споживачів інформації за такими принципами: трудова, інтелектуальна і соціальна діяльність (сільські працівники, робітники, губернські та повітові службовці, фельдшери, акушерки, практикуючі лікарі й фельдшери, студенти, науковці); вік; малі соціальні та фахові групи (наприклад, сім'я, земська чи сільська громада, фельдшерська чи акушерська школа, університет, лікарня тощо).

Аудиторія таких медіа виступала не тільки споживачем інформації, що пропонувалася, а й оцінювала її, брала активну участь у її виробництві, впливала на тематичну політику. Тобто ми маємо аудиторію зі специфічною структурою інтересів, яка «передбачає підвищену орієнтацію на визначений вид інформації» [11].

Езотеричний спосіб інформації, згідно з яким ідеї, теорії, висновки тощо призначені для поінформованих, превалював у текстах журналів із різних галузей медицини: «Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии», «Вопросы нервно-психической медицины», «Вестник офтальмологии», «Вестник медицины/Wiestnik midicini», «Ветеринарный вестник», «Журнал медицины и гигиены», «Современная клиника», «Терапевтическое обозрение» та ін. Серед їх основних проблемно-тематичних напрямів – маловивчені на той час хвороби та нові, оригінальні методи боротьби з ними; нейрологія та нервово-психічна гігієна, клініка та

криміналістика судової психопатології, вивчення нервових розладів у людини; теоретичні й практичні розробки, що безпосередньо стосувалися діяльності лікаря-практика, давали йому можливість стежити за розвитком вітчизняної і закордонної медицини. Також порушувалися питання боротьби з алкоголізмом, розглядалися хвороби осіб, які зловживали наркотичними речовинами тощо. Видання розраховані на фахівців, широке коло спеціалістів серед практиків, науковців.

Вчені медики також усвідомлювали, наскільки важливим є питання розвитку українськомовної наукової медичної термінології. Ця тема характерна для початку ХХ ст. і притаманна двотижневому часопису наукової, практичної та громадсько-побутової медицини «Українські медичні вісти», які видавала Всеукраїнська спілка лікарів у Києві. Активно в цьому напрямі виступав М. Галін. Зокрема, в числі за 20 липня 1918 р. він зауважував, що «у загальній роботі національного відродження на нашу долю, як фахівців, припадає обов'язок пересадити медицину на національний ґрунт. Для досягнення цієї мети маємо починати з самісінських азів і в першу чергу взятись до укладання медичної термінології» [12, с. 221]. Далі автор запропонував читачам словник медичних термінів, які стосувалися таких частин людського тіла, як голова, зуби, очі, вуха, мозок, скелет, таз, верхні кінцівки, судини, внутрішні органи та ін. У серпневому числі видання продовжило публікацію медичних термінів. Цього разу «Українськоросійський словничок медичної термінології» для середніх шкіл на замовлення Міністерства народної освіти уклала Олена Курило [13]. На сторінках видання також тривала дискусія щодо правильності українськомовного трактування того чи того терміна. Наприклад, із рецензіями спершу на словник М. Галіна, а потім й О. Курило виступив Є. Д'яченко, який подавав варіанти тих чи тих термінів, базуючись на словникові Б. Грінченка. Рецензентові з часом опонував сам М. Галін. Саме так на початку ХХ ст. відроджувалася українська медична термінологія.

Водночас у такій періодиці, як «Жизнь фармацевта», «Зубоврачебный ежемесячник», «Зубоврачебный посредник», «Практическое зубоврачевание», «Русский журнал кожных и венерических болезней», «Русский сезонный листок», «Сезонный листок Славянских минеральных вод», «Физиотерапевтический вестник» та ін., матеріал викладався у формі, зрозумілій для не галузевого спеціаліста, тобто превалювала науково-популярна тематика. Ці видання розраховувалися як на фахівців галузі, так і спеціалістів суміжних сфер, практиків, масового читача.

Зокрема, на території підросійської України в аналізований нами період видавалося 4 спеціалізовані фармацевтичні часописи. За пері-

одичністю: тижневики – 3, двотижневики – 1; за формою: газети – 1, журнали – 3. Приміром, журнал «Жизнь фармацевта» порушував тему фальсифікації лікарських препаратів: «Ніколи ще друквані сторінки не рясніли такою кількістю фактів, що красномовно характеризують розгнуданість аптекарських торгашів. «Не обдуриш – не продаси» – ця заповідь баришника стала й символом віри вітчизняного аптекаря» (ЖФ. – 1910. – № 14–15); «Справник повіту з міським лікарем провели раптову ревізію аптекарського магазину М. Г. Берлянда... Конфісковано значну кількість аптекарських товарів» (ЖФ. – 1910. – № 17–18); «В Одесі владою в деяких аптеках виявлені підробні французькі проносні таблетки... Ці таблетки знайдені, до речі, під час обшуку й у найбільших у місті аптеках Гаєвського та Поповського» (ЖФ. – 1911. – № 3); «Мало яка аптека уникає заміни однієї речовини іншою, дешевшою, хоча й подібною; вживання сурогатів або, що буває не менш часто, злісної фальсифікації, що перекручує склад рецепту» (ЖФ. – 1911. – № 11–12). Тематика, добре зрозуміла масовому читачеві.

Як засвідчує аналіз опублікованих у журналі матеріалів, фальсифікації ліків збільшилися з початком Першої світової війни, адже основним імпортером у ті часи була Німеччина. «Вичерпання медикаментів і скажене зростання цін не забарилися позначитися: на ринках з'явилися фальсифікати, які, завдячуючи зовнішній подібності зі справжніми медикаментами, легко знаходять собі покупців, особливо якщо врахувати їхню дешевизну. Навіть деякі одеські великі фірми не уникли пастки. Днями одна з великих фірм, закупивши солідну партію медикаментів, лише потім переконалася, що закуплені нею не медикаменти, а фальсифікат» (ЖФ. – 1914. – № 9). Із цього ж числа часопису дізнаємося, що і як фальсифікувалося: «До складу йоду входить марганцівка, вісмуту – крейда, кодеїн змішують наполовину з галуном і бурою, йодистий калій включає в себе бромистий калій» (ЖФ. – 1914. – № 9).

Не гребували працівники аптекарських магазинів і реалізацією краденого товару: «Протягом останніх днів чинами київського розшукового відділу, у зв'язку з розкриттям систематичних крадіжок товарів із головного складу Південно-руського товариства торгівлі аптекарськими товарами [«ЮРОТАТ». – В. С.], проведені обшуки в аптекарських магазинах... Знайдені різноманітні аптекарські товари, придбання яких викликає сумніви. Товари конфісковані» (ЖФ. – 1910. – № 17–18).

Розміщені в аналізованій пресі й матеріали загальної тематики, яка трапляється у виданнях усіх напрямів, окрім «Трудов...» і «Протокол...». Однак найбільше їх у газетах, зокрема: «Балаклавский курортный листок», «Земский врач», «Современная медицина», «Южно-русская медицинская газета» та ін.

Висновки. Проведена робота дає змогу зробити певні висновки:

1. У період 1860–1919 рр. у дев'яти губерніях України видавалося понад 180 спеціалізованих медичних періодичних, продовжуваних і серіальних видань. Визначальними факторами їх виникнення було збільшення кількості агентів наукової і практичної діяльності, які знали про необхідність поширення медичних теорій та отримання відомостей від інших, і наявність творчих сил, які розуміли значення друкованого слова, комунікації у розвитку медицини.

2. У ролі видавців, засновників та редакторів виступили понад 170 осіб: доктори наук і професори, завідувачі медичних кафедр і голови різноманітних товариств медико-біологічного та ветеринарного спрямування, керівники відділів земств і очільники медичних служб міст, фармацевти і лікарі-практики.

3. Авторами матеріалів із генетики, різних галузей медицини, фізіології, фармакології, ветеринарії, матеріалів просвітницької, культурологічної та суспільної тематики виступали як викладачі медичних факультетів та провідні науковці, так і лікарі-практики. Тематично в аналізованих виданнях виділяються повідомлення: для всіх; відомості для широкого кола працівників галузі; наукова інформація для спеціалістів.

Аудиторія таких медіа не тільки виступала споживачем інформації, що пропонувалася, а й оцінювала її, брала активну участь у її виробництві, впливала на тематичну політику. Значна частина авторів була читачами, а читачів – авторами.

5. Соціокомунікативні параметри проаналізованих видань обумовлювалися багатьма чинниками, визначальними з-поміж яких ми вважаємо такі: 1) засновники-редактори-видавці, 2) автори, 3) читачі. Наведені параметри не претендують на вичерпність, однак вони визначають певні тенденції та обриси періодики, що була першою в медичному медіаландшафті України.

Подальші ґрунтовні дослідження усіх соціокомунікативних параметрів спеціалізованих медичних видань XIX – початку XX ст. сприяти-

муть заповненню суттєвої прогалини в історії вітчизняного інформаційного простору, випуску спеціалізованих видань, дасть змогу краще зрозуміти закономірності й тенденції розвитку спеціалізованої преси країни.

1. *Pearson J. C.* Understanding and Sharing: An Introduction to Speech Communication / J. C. Pearson, P. E. Nelson // WCB Brown & Benchmark, Madison, USA, 1994. – 474 p.

2. *Аристотель.* Риторика / Аристотель // Античные риторики / под ред. А. А. Тахо-Годи. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 15–164.

3. *Keim C. M.* Масові комунікації : підруч. / С. М. Квіт. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 206 с.

4. *Хайдеггер М.* Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Библихина. – 2-е изд., испр. – С.Пб : Наука, 2002. – 450 с.

5. *Ilya Mechnikov – Facts* [Електронний ресурс] // The Official Web Site of the Nobel Prize. – URL: <http://www.webcitation.org/6HX65F7yi>.

6. *Нейдинг И. И.* Медицинские общества в России / И. И. Нейдинг. – М. : Т-во Печатня С. П. Яковлева, 1897. – 83 с.

7. *О задачах и значении периодической медицинской литературы в настоящее время в России* // Современная медицина. – 1860. – 14 янв. – С. 1–4.

8. *О печатной гласности в медицине* // Современная медицина. – 1860. – 21 янв. – С. 17–21.

9. *Бехтерев В. М.* Личность и условия ее развития и здоровья / В. М. Бехтерев // Дневник 2-го съезда отечественных психиатров в Киеве». – № 2. – 4 сент.

10. *Лалл Дж.* Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід : [пер. з англ.] / Джеймс Лалл. – К. : К. І. С., 2002. – 264 с.

11. *Костенко Н.* Парадигми та фактичності нових мас-медіа / Наталія Костенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 127–151.

12. *Галін М. А.* Українська медична термінологія / М. А. Галін // Українські медичні вісти. – 1918. – Ч. 8. – С. 221–230.

13. *Курило О.* Російсько-країнський словничок медичної термінології / Олена Курило // Українські медичні вісти. – К., 1918. – Ч. 11. – С. 305–318.

Подано до редакції 10. 09. 2014 р.

Sadivnychyu Volodymyr. Sociocommunicative features of medical press of Prorussian Ukraine (in the middle of the XIX – beginning of the XX century).

The specialized medical periodical, prolonged and serial publications are analyzed. 9 provinces of Ukraine published more than 180 titles of them during the 1860–1919. More than 170 people acted in the role of publishers, editors and founders: scientists, teachers, community leaders, heads of health services, medical trainees. The main factor of their occurrence is singled out in the process of this work – the increasing number of agents of scientific and practical activity, who were aware of the necessity of dissemination of medical theories and of getting information from the others, and the availability of creative forces, who understood the importance of the written word, the importance of communication in the development of medicine. It is shown that the authors of the materials were mainly professors of medical faculties, scientists and practitioners. The audience of these media acted as consumer of information, and participated in its production. The determinant features of sociocommunicative specialized medical publications are: 1) founders, editors, publishers, 2) authors, 3) readers.

Keywords: option, publisher, editor, writer, reader, social communication.

Садовничий В. А. Соціокомунікативные параметры медицинской прессы подросийской Украины (середина XIX – начало XX ст.).

Анализируются специализированные медицинские периодические, продолжающиеся и сериальные издания. В течение 1860–1919 гг. в девяти губерниях Украины их издавалось более 180 наименований. В роли издателей, учредителей и редакторов выступили более 170 человек: ученые, преподаватели, общественные деятели, руководители медицинских служб, врачи-практики. В процессе работы выделены основные факторы возникновения этих изданий: увеличение количества агентов научной и практической деятельности, которые знали о необходимости распространения медицинских теорий и получения сведений от других, а также наличие творческих сил, которые понимали значение печатного слова, коммуникации в развитии медицины. Показано, что авторами материалов преимущественно выступали преподаватели медицинских факультетов, ведущие ученые, практикующие врачи. Аудитория таких медиа выступала потребителем информации, а также участвовала в ее производстве. Определяющими социокоммуникативными параметрами специализированных медицинских изданий называются: 1) учредители–редакторы–издатели, 2) авторы, 3) читатели.

Ключевые слова: параметр, издатель, редактор, автор, читатель, социальная коммуникация.